

Електронні інформаційні ресурси і соціальна значущість бібліотек майбутнього суспільства: підсумки міжнародної конференції «Крим-2002»

8–16 червня 2002 р. у м. Судак (Автономна Республіка Крим, Україна) у рамках заходів IFLA відбулася 9-та міжнародна конференція «Бібліотеки та асоціації у світі, що змінюється: нові технології та нові форми співробітництва». Ініціатор і головний організатор конференції – Державна публічна науково-технічна бібліотека (ДПНТБ) Росії, серед співорганізаторів – Міністерство культури і мистецтв України, Міністерство культури Російської Федерації, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (НБУВ, Київ), Російська державна бібліотека (РДБ, Москва). Генеральним спонсором конференції виступив Інститут «Відкрите суспільство» (фонд Сороса, Росія). Оргкомітет очолював перший заступник директора ДПНТБ Росії, президент Міжнародної асоціації розробників і користувачів електронних бібліотек і нових інформаційних технологій, президент Міжнародного бібліотечного, інформаційного та аналітичного центру, д-р техн. наук, проф. Яків Леонідович Шрайберг. Головна тема форуму 2002 р. — «Електронні інформаційні ресурси і соціальна значущість бібліотек майбутнього суспільства».

У роботі конференції взяли участь понад 1300 фахівців з 35 країн (у тому числі понад 300 з України і 700 з Росії). У кількісному аспекті значною була питома вага спеціалістів, які репрезентували національні бібліотеки, книгозбірні державного (федерального) рівня та бібліотеки університетів. Гідним було й представництво публічних бібліотек. Очевидно, не кращі часи переживають сьогодні академічні книгозбірні. Крім НБУВ їх представляли лише Бібліотека з природничих наук РАН (Москва), ДПНТБ Сибірського відділення РАН (Новосибірськ), ЦНБ НАН Білорусі та Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника. Навіть одна з найбільших і найстаріших книгозбірень світу – Бібліотека РАН (Санкт-Петербург) – не делегувала нікого зі своїх представників. Як позитивне слід відзначити підвищений інтерес до участі в бібліотечному форумі партнерів книгозбірень – інформаційних центрів, видавництв, передплатних агентств, книготорговельних організацій, університетів культури тощо. Це свідчить про те, що бібліотеки сьогодні стають не тільки інформаційними, науковими, куль-

турно-освітніми та видавничими установами, а й ключовими центрами соціальних комунікацій, каталізаторами наукового, технологічного та економічного прогресу.

Програма конференції включала 50 заходів (2 пленарні та 15 секційних засідань, 14 семінарів, 5 круглих столів, 10 презентацій, кілька виїзних сесій тощо). Було проголошено понад 500 доповідей і повідомлень. Традиційними для конференції були Щорічна пленарна доповідь голови оргкомітету Я. Л. Шрайберга на тему «Бібліотеки, комп'ютерні технології та інформаційне суспільство: рік минулий і рік прийдешній», а також доповіді начальника відділу бібліотек та інформаційних систем Міністерства культури і мистецтв України Т. М. Прокошевої і начальника відділу бібліотек Міністерства культури Російської Федерації Є. І. Кузьміна, темами яких були, відповідно, «Бібліотеки України на шляху до інформаційного суспільства» й «Державна бібліотечна політика в Росії: підсумки та перспективи».

Новації форуму

Серед іноземних учасників конференції досить представницькою була група бібліотекарів Китаю (понад 30 фахівців). Китай традиційно не відносять до країн з розвинутою інформаційною інфраструктурою. Тому наведені на форумі дані про вихід цієї держави на позицію одного із світових лідерів у сфері видання та використання електронних книг став певною несподіванкою. Про прогрес Китаю у цій сфері свідчать, зокрема, наведені Ван Іншенем і Лю Чин Фенем прогнози цифрові показники щодо розвитку діяльності електронних видавництв: у 2005 р. продаж електронних книг становитиме 50% загальної кількості, у 2008 р. таку продукцію можна буде придбати в кожному книжковому магазині, а в 2015 р. 50% нових надходжень до фондів китайських бібліотек становитимуть електронні документи. Про напрями розвитку інформаційного сервісу в Китаї може свідчити навіть сама назва заявленої доповіді Као Ксипіна «Реорганізація бібліотечного обслуговування в електронному столітті». До цього слід додати, що у школах Пекіна вже

здійснюється інтенсивний перехід до використання електронних підручників, а набутий досвід надалі поширюватиметься в рамках всієї країни. Значна увага приділятиметься інтелектуалізації комп'ютерних пристроїв для читання електронних книг: при розмірах звичайної книги вони забезпечуватимуть відтворення мультимедійної інформації й дадуть змогу спілкуватися з ними природною мовою.

Підвищену увагу викликав семінар, на якому розглядалася нова програма ЮНЕСКО «Інформація для всіх». Вона була репрезентована керівником Російського національного комітету цієї програми Є. І. Кузьміним. Витоком програми «Інформація для всіх» можна вважати проект Інформаційної супермагістралі (Information Superhighway: An Overview of Technology Challenges), розглянутий і схвалений у 1995 р. Конгресом США. Основною концептуальною ідеєю Інформаційної супермагістралі є безумовна необхідність інтеграції загальнодоступних інформаційних ресурсів у глобальні комп'ютерні мережі (*мережі без інформаційного наповнення, як і суспільно значущі ресурси, що не надаються широкому колу користувачів засобами Інтернет, розглядаються як консенс*). Програму «Інформація для всіх» керівництво ЮНЕСКО вважає на сучасному етапі найбільш пріоритетною. Її ключові положення спрямовані на вирішення проблеми побудови глобального інформаційного суспільства й базуються на розвитку сектора інформаційної сфери, основу якого складають бібліотеки та архіви. Головним завданням програми «Інформація для всіх» визначено сприяння доступу до інформації шляхом її переведення в цифрову форму. До інших завдань віднесено: розвиток міжнародних дискусій з проблем інформаційного суспільства; сприяння тренінгу та безперервній освіті й навчанню у сфері інформації та інформатики; використання міжнародних стандартів і просування передового досвіду у сфері інформації та інформатики; сприяння мережевій взаємодії у сфері інформації та знань на локальному, національному, регіональному та міжнародному рівнях.

Основна увага на Кримських конференціях надається проблематиці створення та впровадження в бібліотеках комп'ютерних технологій і формуванню електронних інформаційних ресурсів. Відмінністю форуму 2002 р. стала поява секції «Бібліотекознавство, бібліографознавство та книгознавство», що, за словами керівника цієї секції проф. Ю. М. Столярова (Московський державний університет культури і мистецтв), є відповіддю на виклик інформаційного суспільства. Якщо раніше в бібліотечній справі ключові проблеми можна було вважати розв'язаними, то сьогодні на етапі входження

до електронного середовища постає необхідність переглянути місце бібліотекознавства в системі наук і зосередитися на вирішенні фундаментальних наукових проблем входження бібліотек в інформаційне суспільство. Бібліотекознавство Ю. М. Столяров у своїй доповіді «Місце бібліотекознавства в системі наук нарешті встановлено» визначив як *документально-комунікаційну науку*, що розглядається як складова суспільних наук. Значний інтерес на цій секції викликала доповідь Л. Й. Костенка та М. Б. Сороки (НБУВ) «Функції і статус бібліотеки інформаційного суспільства», в якій вони розглянули перспективи розвитку книгозбірень за умов домінування інформації на електронних носіях. Авторами обгрунтовано, що бібліотеки в майбутньому переберуть на себе додаткові функції тиражування та поширення впорядкованих зібрань електронних публікацій (видавництв та книжкових магазинів), а також глибокої аналітико-синтетичної переробки потоків документальної інформації зі створенням широкого спектра науково-інформаційних видань і продукуванням на цій основі нових знань. Загальна кількість бібліотек зменшиться, насамперед за рахунок шкільних і публічних, водночас їхній соціальний статус значно підвищиться – вони трансформуються в системоутворюючі елементи інформаційної сфери суспільства, стануть серцевинами виробничих, наукових, освітніх і культурологічних структур.

Жваву дискусію викликала проблематика бібліотечної освіти. Розмаїття поглядів і підходів до вирішення питань підготовки кадрів для бібліотек інформаційного суспільства (перелік кваліфікацій, дистанційне навчання, перепідготовка фахівців, які мають іншу спеціальність тощо) засвідчило, що трансформація професійної освіти лише розпочинається. Водночас можна констатувати наявність інтеграційних тенденцій у діяльності профільних університетів і бібліотек. Наочним прикладом цього може служити, наприклад, створення на бібліотечно-інформаційному факультеті Московського державного університету культури і мистецтв кафедри «Інформаційні технології і електронні бібліотеки». Базовою організацією для неї стала ДПНТБ Росії, у стінах якої проходить, в основному, підготовка фахівців за новою спеціальністю «Комп'ютерні технології в бібліотечно-інформаційних системах».

Формування інформаційних ресурсів

З проблематики комплектування фондів запам'яталися виступи Я. Л. Шрайберга (ДПНТБ Росії) та Г. А. Попова (Центральний колектор нау-

кових бібліотек, Росія). Перший з них у доповіді «Видавці, книгорозповсюджувачі та бібліотеки: подолання першого бар'єра на шляху до єдиної інформаційно-технологічної магістралі» розповів про попередні результати унікального експерименту, організованого Міністерством у справах друку, телерадіомовлення та засобів масових комунікацій. Він має на меті створення інтегрованого циклу функціонування видавничої, книготорговельної та бібліотечної справи в Росії. Сьогодні в рамках експерименту досягнуто домовленостей щодо стандартів і технологій, яких мають дотримуватися учасники цього мегахолдингу, а також розроблено концепцію створення й функціонування електронного бібліографічного депозитарію друкованої продукції. Г. А. Попов у доповіді «Про систему комплектування видавничою продукцією російських бібліотек з використанням Інтернет-технологій» розповів про спеціалізовані технології, що забезпечують для віддалених бібліотек, з одного боку, повноту представлення асортименту книжкових видань, які видаються в Росії, а з іншого – дозволяють здійснити замовлення документів у онлайн-режимі. Інтернет-каталог колектора нараховує 50–60 тис. найменувань книг з можливістю їх замовлення та доставки. В розробленій технології забезпечена можливість отримання бібліотеками разом з книгами бібліографічних записів у форматі RUSMARC.

Значну кількість доповідей було присвячено технологіям формування фондів електронних документів. Університетські бібліотеки надають пріоритет скануванню підручників (це дозволяє вирішити проблему інформаційного забезпечення навчального процесу), в РДБ (Москва) здійснюють сканування дисертацій, а в ДПНТБ Сибірського відділення РАН – рукописів і рідких книг. Заслугує на висвітлення організаційна форма створення електронного аналога фонду, про яку розповів О. І. Віслий (РДБ). За його словами, електронна бібліотека «Ленінки» сьогодні нараховує 2,5 тис. документів, більшість яких зберігається у форматах jpg і pdf. Собівартість сканування книги обсягом 300 сторінок з формуванням графічного файлу становить \$ 80–100, а подальше його розпізнавання та переведення у текстовий формат коштує \$ 800. Інвестування проекту оцифрування фонду здійснює фірма «Адамант». За умовами договору, підписаного в 2000 р., одну комп'ютерну копію документа РДБ залишає собі для безоплатного обслуговування читачів, а другу отримує «Адамант» для використання в комерційних цілях. З реалізованих електронних книг фірма виплачує РДБ комісійні. Через 10 років право на продаж цих книг «Адамант» втра-

чає. Однак на конференції, як правило, не наводилося Інтернет-адрес створених електронних ресурсів, тобто вони є локальними і не відповідають головному концептуальному положенню Інформаційної супермагістралі та програми ЮНЕСКО «Інформація для всіх», згідно з яким суспільно значущі ресурси мають бути доступними для всіх користувачів засобами глобальних комп'ютерних мереж.

У цьому аспекті вирізнялася доповідь О. В. Баркової (НБУВ) «Онлайнові інформаційні ресурси Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: технологія формування», в якій вказано адресу створеного зібрання електронної інформації загальним обсягом понад 2 GB (сьогодні це найбільший в СНД фонд вітчизняних наукових документів у електронній формі, обсягом понад 10 тис. файлів). Його формування здійснюється за єдиною технологічною схемою підготовки, обробки та використання наукової електронної інформації «автор – видавництво – бібліотека – Інтернет». У загальному вигляді наукова публікація проходить такі чотири етапи технологічної обробки: авторське формування документа, наукове редагування та верстка матеріалів у видавництві, аналітико-синтетична обробка публікацій у бібліотеці, створення впорядкованих зібрань електронних документів і їх представлення в глобальних комп'ютерних мережах.

З робіт, доведених до практичного використання, потрібно особливо відзначити створення в Російській національній бібліотеці (РНБ, Санкт-Петербург) онлайн-копії генерального каталога книг за 1725–1998 рр. Хоча він і не дає можливості проведення тематичного пошуку, але на сьогодні це єдина в СНД успішна реалізація проекту ретроконверсії карткового каталогу великого обсягу, доступного через Інтернет. Фахівці країн Заходу інформували про зібрання електронних журналів, що реально функціонують, але доступ до них, як правило, здійснюється на комерційних засадах.

Проблемі збереження фондів на конференції велика увага не приділялася. Знаковою можна вважати доповідь С. А. Добрусіної (РНБ) «Про збереження інформації на оптичних компакт-дисках», у якій наведено експериментальні дані про вплив температури та відносної вологості повітря, ультрафіолетового випромінювання й механічних впливів на збереження електронної інформації. Виступ свідчить, що з часом проблематика збереження фондів матиме інше, ніж сьогодні, інформаційне наповнення.

Питання каталогізації нових надходжень розглядалися переважно в аспекті вдосконалення фор-

матного та лінгвістичного забезпечення автоматизованих інформаційних систем бібліотек. Доповідачі розглядали питання опису спецвидів видань у рамках RUSMARC і використання класифікаційних схем УДК, ББК, Дьюї (всі вони сьогодні розвиваються паралельно і жодній з них не надається переваги). Про напрями розвитку Російського зведеного каталогу з науково-технічної літератури проінформував Б. І. Маршак (ДПНТБ Росії). Їх сутність полягає в доповненні записів цього каталогу посиланнями на бібліографічні описи зарубіжних періодичних видань, що зберігаються у фондах Бібліотеки з природничих наук РАН і ЦНСГБ (Москва) для надання повної оперативної інформації про відповідне видання, не виходячи з єдиної бази Російського зведеного каталогу. Крім того, названий каталог доповнюється і записами видань, що готуються до друку (їх надає Центральний колектор наукових бібліотек). При цьому існує можливість оперативного замовлення видання в колекторі. Становила інтерес й інформація про зведений електронний каталог РДБ і РНБ, що формується в рамках Національного інформаційно-бібліотечного центру ЛІБНЕТ, створеного названими книгозбірнями. Учасники конференції, позитивно оцінюючи інтеграційну спрямованість діяльності ЛІБНЕТ, висловлювали критичні зауваження з приводу комерційних засад доступу до бібліографічних ресурсів цього зведеного каталогу.

О. А. Акімова (Науково-технічна бібліотека Інституту біології південних морів НАН України, Севастополь) у ґрунтовній доповіді «Міжнародні інформаційні системи в галузі водних і морських ресурсів» проінформувала про багаторічний (з 1995 р.) досвід співпраці книгозбірні зі світовими інформаційними центрами, що підтримують бази даних екологічної проблематики. Визнанням результативності цієї співпраці стало прийняття рішення про створення Міжнародної інформаційної системи з вивчення Чорного моря, де координатором виступає згадана академічна бібліотека. Мета даного проєкту – інтеграція каталогів і тематичних баз даних бібліотек причорноморського регіону (України, Росії, Грузії, Болгарії, Румунії та Туреччини) із забезпеченням онлайн-доступу до сукупного бібліографічного ресурсу.

Бібліотечно-інформаційний сервіс

З аналізу тематики доповідей, присвячених інформаційно-бібліотечному обслуговуванню користувачів, випливає, що сьогодні основними напрямками покращання діяльності книгозбірень у цій

сфері є використання різних форм Інтернет-взаємодії бібліотек. Значною була кількість доповідей, у яких розглядалися питання організації бібліографічного пошуку в корпоративних системах з використанням програмних засобів, які забезпечують реалізацію телекомунікаційного протоколу Z39.50. Найбільш ґрунтовною була доповідь Ф. С. Воройського (ДПНТБ Росії) «Регіональні корпоративні бібліотечні системи Росії: досвід останніх трьох років очима учасника руху». В ній він висвітлив технологічні й організаційні принципи побудови цих систем і зупинився на низці питань, що потребують подальшого вирішення й впливають з різного рівня забезпеченості бібліотек корпорації комп'ютерною технікою, програмними засобами і кваліфікованим персоналом та подолання психологічних бар'єрів, які виникають при переході від «автономних» до «корпоративних» умов роботи.

Про реальний стан окремих проєктів проінформували представники бібліотек Москви, Санкт-Петербурга, Новосибірська та інших міст Росії. Всі вони давали високу оцінку технічним параметрам корпоративних систем. Тому значним дисонансом прозвучав виступ М. Є. Кальонова (Бібліотека з природничих наук РАН) «Електронні каталоги бібліотек з точки зору користувача». Він навів копії Вебсторінок, що відображають результати віддаленого пошуку матеріалів у каталогах різних бібліотек за однаковими запитамі, сформульованими непідготовленим користувачем. За «експериментальну» базу було взято каталоги ряду корпоративних бібліотечних систем. Експеримент засвідчив, що каталоги, здебільшого, не розраховані на роботу непідготовленого користувача, видають в основному неповну і неточну інформацію, ставлять користувачів у безвихідь своїми повідомленнями (наприклад, «Діагностичне повідомлення: неіснуюча база даних», «Не підтримується точка доступу» тощо). Критику доповідача викликав і пошуковий інтерфейс низки бібліотек. Зокрема, він зупинився на назві пошукового вікна «Коллективный автор», яку доволі часто можна побачити на бібліотечних сайтах. Проведене в Бібліотеці з природничих наук РАН анкетування 100 читачів (в основному аспірантів і кандидатів наук) засвідчило, що під колективним автором вони, як правило, розуміли Іванова і Петрова, які разом написали колективну монографію. Причину таких некоректних ситуацій М. Є. Кальонов вбачає не в недоліках вищезгаданого протоколу Z39.50, а в недооцінці учасниками корпоративних проєктів питань уніфікації правил занесення інформації в бази даних, ігноруванні засобів формально-логічного та семантичного контролю вве-

дених у електронні каталоги записів, застосуванні різних принципів і методик пошуку бібліографічних даних. На завершення доповідач наголосив на необхідності використання системного, а не технологічного підходу до створення корпоративних об'єднань бібліотек.

До висловленого можна додати, що в 2000 р. у Києві фахівцями НБУВ, Національної парламентської бібліотеки України та Наукової бібліотеки ім. М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка проводилися роботи з інтеграції електронних каталогів названих книгозбірень. Було створено зведену бібліографічну базу даних обсягом кілька сотень тисяч записів і проведено її тестування. Результати засвідчили, що механічне об'єднання електронних каталогів, які формувалися без урахування корпоративних вимог, не дають змоги отримати якісний інформаційний продукт. Ці висновки співпали з наведеними положеннями виступу М. Є. Кальонова. Тому фахівцями згаданих бібліотек було прийнято рішення розробити єдиний формат комп'ютерної каталогізації, привести у відповідність з ним наявні бібліографічні ресурси, узгодити алгоритми пошуку інформації і лише після цього приступити до реалізації корпоративних форм інформаційно-бібліотечної діяльності.

З доповідей українських фахівців, у яких розглядалася проблематика використання можливостей Інтернет для покращання бібліотечно-інформаційного обслуговування, слід відзначити «Web-сайти дитячих бібліотек: сучасний стан і перспективи розвитку» (І. Г. Торлін, Державна бібліотека України для дітей) і «Пілотний проект створення українського інформаційного порталу з питань харчової промисловості» (Т. І. Березна, Науково-технічна бібліотека Національного університету харчових технологій), автори яких є одними з першопроходців у напрямках своїх робіт.

Значну увагу на конференції приділено електронній доставці документів. Цей вид інформаційного сервісу пройшов у бібліотеках Росії шлях від виконання разових послуг до організації функціонально повних автоматизованих технологій, що включають прийом та обробку замовлення, виготовлення електронної копії, її відправку абоненту й відслідковування платежів. Прийом замовлень здійснюється поштою, електронною поштою, по телефону чи факсом. Однак сьогодні починає домінувати заповнення користувачем формалізованого бланку на Веб-сторінці бібліотеки після проведення пошуку в електронному каталозі. Виготовлені копії, як правило, зберігаються для подальшого ви-

користання в службі електронної доставки документів, хоча правові аспекти таких дій є дискусійними. Передача користувачам файлів незначного обсягу здійснюється електронною поштою, при великих обсягах інформації використовується FTP-сервер бібліотеки. Про особливості надання користувачам копій першоджерел органами НТІ розповіла О. В. Кирилова (ВІНІТІ) в доповіді «Розвиток системи доставки документів в інформаційному центрі». Їх основна суть у тому, що ця послуга розглядається як невід'ємний елемент повного циклу інформаційного забезпечення. Тому зареєстрованим абонентам системи мають надаватися копії всіх документів, які відображені в Реферативних журналах, незалежно від їх місцезнаходження (для забезпечення повноти ВІНІТІ кооперується з бібліотеками та іншими інформаційними установами). Координація таких робіт здійснюється в рамках Російської асоціації служб електронної доставки документів. Надання літератури користувачам по МБА у ВІНІТІ не передбачено. Виняток зроблено лише для Бібліотеки з природничих наук РАН і ДПНТБ Росії, які знаходяться в Москві й гарантують оперативне повернення матеріалів.

До важливого аспекту організації діяльності з надання копій першоджерел віддаленим користувачам привернула увагу О. І. Пермінова (РДБ) у доповіді «Електронна доставка документів і зберігання фондів». Позитивно оцінюючи переведення в електронну форму бібліотечних фондів, що надає безпрецедентні можливості для оперативного доступу до них широкого кола користувачів, вона відзначила й негативний вплив процесу сканування на фізичний стан документів. Інтенсивність опромінення матеріалів і теплота, вироблювана лампами та іншим обладнанням, руйнують паперову основу книг і журналів (сканери створено, насамперед, для сфери бізнесу, де питанням зберігання першоджерел належної уваги не приділяється). Тому сканування має супроводжуватися хоча б мінімальною консерваційною обробкою документів. При організації ж у бібліотеці спеціалізованої служби електронної доставки слід, безперечно, орієнтуватися на використання цифрових камер.

Спеціальні заходи конференції

У рамках форуму проходили щорічні конференції Міжнародної асоціації користувачів і розробників електронних бібліотек і нових інформаційних технологій (ЕБНІТ) та Міжнародного бібліотечно-інформаційного й аналітичного центру. На

першій з них з ґрунтовною доповіддю «Діяльність Асоціації ЕБНІТ в Україні» виступив А. О. Чекмарьов (НБУВ). У ній він розповів про сутність трьох корпоративних проектів, що реалізуються в Україні під егідою Асоціації ЕБНІТ. Перший з них спрямовано на формування загальнодержавних реферативних ресурсів, другий – на розробку національного формату представлення бібліографічних даних UKRMARC, а третій – на створення корпоративної комп'ютерної мережі провідних київських бібліотек.

У ході конференції було досягнуто попередньої домовленості щодо форматних, лінгвістичних і програмно-технологічних аспектів обміну реферативною інформацією між Україною і Росією. Представники ВІНІТІ, ДПНТБ Росії та Інститут наукової інформації з суспільних наук (ІНІСН) РАН виявили зацікавленість у отриманні тематичних фрагментів загальнодержавної реферативної бази даних про українську наукову літературу. Натомість російські колеги пропонують надати свої ресурси, що представляють інтерес для України. Принципові вимоги до нашої інформаційної продукції – наявність реферата російською мовою та індекса Державного рубрикатора науково-технічної інформації (верхній рівень), а також представлення даних у міжнародному комунікативному форматі ISO 2709. Додаткова вимога – організувати з часом службу електронної доставки документів, відображених у загальнодержавній реферативній базі даних, оскільки діяльність сучасних інформаційних центрів передбачає наявність такого сервісу. Аналогічна пропозиція мала місце і під час роботи конференції Міжнародного бібліотечного, інформаційного й аналітичного центру. Слід констатувати, що реферативні ресурси користуються підвищеним попитом у міжнародному інформаційному співтоваристві, оскільки вони є інтеграційною основою інфосфери науки.

Для українських учасників конференції значний інтерес представив спеціальний фокусний семінар «Створення регіональних інформаційних порталів та інформаційних центрів на основі публічних бібліотек», який було організовано Міжнародним фондом «Відродження», Міністерством культури і мистецтв України та Міжнародним альянсом «Бібліотечні та інформаційні технології – 21-е століття». На ньому інформувалося про нову ініціативу фонду «Відродження», сутність якої полягає у сприянні створенню в 2001–2003 рр. Інтернет-порталів у всіх областях України та в містах Києві й Севастополі. Інформаційним наповненням цих порталів мають стати нормативно-законодавча інфор-

мація обласних державних адміністрацій, економічний стан у регіоні, краєзнавство, відомості про діяльність громадських організацій тощо.

Прошли також презентації книг і навчальних посібників з бібліотечної справи. В їх числі – книга нашого земляка А. А. Непомнящого (Таврійський національний університет ім. В. І. Вернадського) «История и этнография народов Крыма: библиография и архивы (конец XVIII – начало XX века)».

Під час роботи конференції працювала постійно діюча виставка, на якій було представлено інформаційну та видавничу продукцію бібліотек і системи їх автоматизації. Слід констатувати значний прогрес російських книгозбірень у підготовці та виданні наукової й інструктивно-методичної літератури з усіх питань розвитку бібліотечної справи на сучасному етапі: РДБ, РНБ, ДПНТБ Росії щорічно випускають кілька десятків видань, де розглядаються актуальні питання сучасного бібліотекознавства та бібліографознавства.

На стенді ДПНТБ Росії О. Й. Бродовським було проведено презентацію версії 2002.2 програмної системи ІРБІС, а для зацікавлених осіб – школу-семинар «Система ІРБІС і сучасні інформаційні технології в бібліотеках». Він повідомив також про перехід від третього покоління ІРБІС до четвертого, в якому реалізована архітектура «клієнт – сервер» і розширені кількісні обмеження на ряд параметрів, зокрема максимальний розмір запису доведено до 4 GB. Крім того, надається можливість використання Веб-технологій для клієнта. Представленими на стендах були й програмні системи МАРК (науково-виробниче об'єднання «Інформсистема», Москва) та ALEPH (Ізраїль).

Українські книгозбірні на виставці були репрезентовані стендами Національної парламентської бібліотеки України та Публічної бібліотеки ім. Лесі Українки (Київ). Остання представила на своєму стенді спеціально підготовлений демонстраційний компакт-диск «Публічні бібліотеки Києва», де позитивно висвітлена багатогранна діяльність найбільш поширеної ланки книгозбірень столиці нашої держави. Слід додати, що питання підвищення іміджу бібліотек у суспільстві порушувалися і в ряді доповідей («Українська бібліотечна асоціація: реалії і перспективи», В. Г. Дригайло, Київ; «Маркетинг і фандрейзинг у системі управління бібліотекою», С. В. Штукарева, Московська міська ділова бібліотека та ін.). Автори наголошували на необхідності створення інформаційних стендів, буклетів, проспектів, поштівків, путівників тощо, а також на доцільності організації спеціальних рекламних заходів і «паблік-релейшинз».

Традиційно підвищену увагу на Кримських конференціях викликає стенд фірми Bell & Howell Information and Learning, на якому представлено бази даних ProQuest, що розкривають зміст кількох тисяч електронних журналів з усіх галузей знань і забезпечують вихід на повні тексти статей. Ці інформаційні ресурси дозволяють користувачу спочатку здійснити бібліографічний пошук у всьому масиві журналів, а потім отримати електронну версію статті. При цьому робота з продукцією згаданої фірми може здійснюватися як через Інтернет, так і шляхом придбання відповідних компакт-дисків, кількість яких сягає 4 тис. Значні пільги надаються для консорціумів бібліотек, що передплачують або організують доступ до інформаційного пакета з-понад чотирьох баз даних.

Висновки

◇ Можна констатувати правильність підходу до формування фондів електронних документів, що розвивається в Україні (НБУВ) і полягає в залученні інтелектуальних власників до надання бібліотекам комп'ютерних версій публікацій (такий підхід дозволив створити найбільший в СНД онлайн-фонд вітчизняних наукових документів). Водночас потрібно активізувати розгортання робіт з переведення в електронну форму друкованої україніки. При цьому технологія оцифрування має одночасно підтримувати електронну доставку документів.

◇ Ураховуючи досвід ретроконверсії карткових каталогів великого обсягу, отриманий упродовж тривалого часу рядом російських бібліотек (РДБ, РНБ, Всеросійська державна бібліотека іноземної літератури ім. М. І. Рудоміно), доцільно орієнтуватися на технологію створення Image-копії генерального алфавітного каталогу, апробовану в РНБ. Вона дає змогу за наявності спеціалізованих комп'ютерних засобів і відповідних інвестувань у стислі строки створити онлайн-каталог і одночасно вирішити проблему отримання його страхової копії. Завдання розпізнавання та наступної структуризації інформації згідно з MARC-сумісними форматами, що дозволить розширити пошукові можливості каталогу, потрібно відкласти до розробки програмних засобів нових поколінь.

◇ У світовій практиці інформаційний ресурс загального використання вважається створеним лише за наявності доступу до нього засобами глобальних комп'ютерних мереж. Вітчизняним книгозбірням та іншим інформаційним установам у

своїй діяльності також необхідно первісно виходити з цього принципового концептуального положення й на етапі розробки систем автоматизації передбачувати інформаційний сервіс на основі Веб-технологій, що з розвитком Інтернет стають стандартом de facto.

◇ Необхідність наукового забезпечення трансформаційних процесів у бібліотечній сфері на етапі входження до електронного середовища потребує перегляду концептуальних основ бібліотекознавства та бібліографознавства й уточнення їх місця у системі наук. Поряд з розв'язанням прикладних завдань належну увагу необхідно приділити й вирішенню фундаментальних проблем щодо статусу та ролі бібліотек в інформаційному суспільстві. Потребує новацій і підготовка бібліотечних фахівців – вони мають стати спеціалістами в галузі глибокої аналітико-синтетичної переробки інформації і генерування нових знань та менеджерами інформаційного обслуговування.

◇ У рамках налагодження співпраці з бібліотеками та інформаційними центрами інших держав слід, насамперед, організувати оперативний обмін тематичними масивами реферативної інформації між НБУВ, з одного боку, і ВІНІТІ, ДПНТБ Росії та ІНІСН РАН — з іншого.

Література

Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире: новые технологии и новые формы сотрудничества. Тема 2002 г.: Электронные информационные ресурсы и социальная значимость библиотек будущего : Тр. конф. / 9-я междунар. конф. «Крым-2002». – М. : ГПНТБ России, 2002.

Т. 1. – С. 1–520. – ISBN 5-85638-075-4.

Т. 2. – С. 521–1044. – ISBN 5-85638-076-2.

*Леонід КОСТЕНКО,
канд. техн. наук, керівник Центру
бібліотечно-інформаційних технологій НБУВ;
Марина СОРОКА,
канд. іст. наук, н. с. НБУВ;
Анатолій ЧЕКМАРЬОВ,
канд. екон. наук,
заст. генерального директора НБУВ*

© Л. Й. Костенко, 2002

© М. Б. Сорока, 2002

© А. А. Чекмарьов, 2002